

واکاوی کیفی چالشهای تحقق دانشگاه دوستدار خانواده^۱

اسماعیل بلالی،^۲ سیده فاطمه محبی،^۳ شیما سادات حسینی،^۴
زینب جهاندار لاشکی^۵

مقاله پژوهشی
اصیل
**Original
Article**

چکیده

هدف: توجه به خانواده و مسائل آن در ارتباط با ساختار دانشگاه، همواره از سیاستهای مهم و ابلاغی بالادستی نظام بوده است. امروزه با توجه به ایجاد مشکلات جمعیتی ناشی از حرکت جمعیت به سوی سالمندی و مشکلات اجتماعی مرتبط با آن در آینده، در سازمانهای دولتی به این امر مهم توجه بیشتری می شود. پژوهش حاضر با شناخت موانع و مشکلات موجود، به منظور ارائه راهکارهای موجود در این زمینه و برای اینکه دانشگاه بتواند دوستدار خانواده تلقی شود، انجام شده است. **روش:** روش اجرای این پژوهش، کیفی و روش تحلیل داده‌ها، تحلیل مضمون بوده است. به این منظور، سه گروه کانونی با اساتید و کارشناسان اجرا و در کنار آن مصاحبه‌هایی نیمه عمیق نیز با دانشجویان انجام شد. بعد از استخراج مضامین اصلی و فرعی و مفاهیم مرتبط با آن، نمودارهای مرتبط با این مضامین با نرم افزار مکس کیودا نسخه ۲۰۲۰ طراحی شدند. **یافته‌ها:** موانع و چالشهایی جدی در شش حوزه وجود دارند که باید مورد بازنگری و برنامه‌ریزی فرهنگی قرار گیرند؛ این شش حوزه عبارتند از: موانع در ساختارهای قانونی (محتوا و اجرا)، برنامه‌ریزی نادرست (بدون توجه به نیازها و توزیع نادرست خدمات)، کمبود بودجه و امکانات، ناکارآمدی نهادی، اشکالات نگرشی و اشکالات عملکردی. **نتیجه گیری:** پیشنهاد می شود در برنامه‌ریزی‌های دانشگاهی و گروهی، به خانواده توجه جدی شود؛ بودجه‌های مرتبط به برنامه‌ریزی در خصوص خانواده، جداگانه تخصیص یابد و نگرشهای منفی نسبت به تأهل و مسائل خانواده در ارتباط با کار تصحیح شوند. **واژگان کلیدی:** دانشگاه، دوستدار خانواده، حکمرانی در دانشگاه، سند دانشگاه اسلامی،

◇ تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۱۰/۱۴؛ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۱/۱۲

۱. این مقاله برگرفته از نتایج طرح پژوهشی با عنوان «الزامات و اقتضات دانشگاه دوستدار خانواده» است که به سفارش گروه مطالعات خانواده، جنسیت و زنان پژوهشگاه فرهنگ و معارف اسلامی انجام شده است.
۲. دانشیار گروه علوم اجتماعی، دانشگاه بوعلی سینا. همدان، ایران. (نویسنده مسئول). نامبر: ۰۸۱۳۱۴۰۶۱۲۲ / Balali_e@bau.ac.ir
۳. دکترای مسائل اجتماعی ایران و پژوهشگر مطالعات زنان، شورای فرهنگی - اجتماعی زنان. تهران، ایران. mohebi_sf@yahoo.com
۴. دانشجوی دکترای فلسفه و کلام اسلامی، عضو گروه مطالعات خانواده، جنسیت و زنان پژوهشگاه فرهنگ و معارف اسلامی. تهران، ایران. @gmail.com^۹sh.hoseyni
۵. عضو هیات علمی گروه علوم اجتماعی دانشگاه فرهنگیان تهران، ایران. jahandar۱۱۴@gmail.com

الف) مقدمه

نهاد خانواده از دیرباز تاکنون، نقشی اساسی در فضای فرهنگی و اجتماعی جامعه ایرانی داشته است و نقش تربیتی آن با هیچ یک از دیگر نهادهای اجتماعی قابل قیاس نیست. از ابتدای تأسیس دانشگاه تاکنون چنین فرض شده است که با توجه به مقطع سنی دانشجویان و ورود آنان به فضای استقلال شخصیتی، نیازی به استفاده از نقش خانواده در دانشگاه نیست یا لااقل در اولویت سیاستهای دانشگاه قرار ندارد. هرچند در اسناد بالادستی مانند نقشه مهندسی کشور و سند دانشگاه اسلامی، بر نهادینه‌سازی ارتباط بین دانشگاه و خانواده تأکید شده است؛ اما استفاده از ظرفیت ارزنده خانواده دانشجویان دانشگاه در ابعاد مختلف آن، موضوعی است که تاکنون کمتر به آن توجه شده است.

بر پایه رسالتهای کلی آموزش عالی، امروزه برای دانشگاهها چهار وظیفه اصلی تعریف شده است؛ آموزش، پژوهش، تربیت نیروی انسانی ماهر و توسعه فرهنگی جامعه. ایفای هر یک از این کارکردهای چهارگانه، متأثر از سایر کارکردهاست. غفلت از کارکردهای فرهنگی، از مسائل مبتلابه دانشگاههای ماست. این امر نه تنها ما را در زمینه آموزشی به نقطه رضایت‌بخشی نرسانده است، بلکه سبب غفلت از فعالیتهای فرهنگی در دانشگاه هم شده است. (حسن‌زاده و مقارزاده، ۱۳۹۵)

در فصل دوم «سند دانشگاه اسلامی»، اصول و مبانی، بند ۱۱ چنین مطرح شده است: «ارتقای جایگاه هدایتگر خانواده در تعالی بخشی علمی فرهنگی دانشجویان و به نوعی تقویت علمی بنیان خانواده و گزینش بومی با تأکید بر مسئولیت پایان‌ناپذیر خانواده در امر تعلیم و تربیت با احترام به هویت دانشجوی». راهبرد ۱۶ این سند، «اهتمام بر اصل خانواده‌محوری» است؛ یعنی در تمام نظامات دانشگاه، اصل خانواده‌محوری باید رعایت شود.

به اذعان اغلب مطالعات جمعیت‌شناختی، جمعیت ایران به سمت سالمندی در حرکت است و این امر باعث به وجود آمدن چالشهایی جدی برای برنامه‌ریزی و توسعه مؤثر خواهد بود (فرجی سبکبار و همکاران، ۱۳۹۷؛ دارابی و همکاران، ۱۳۹۱؛ عزیزی و همکاران، ۱۳۹۴). بر این اساس، در حوزه جمعیت و خانواده باید برنامه‌ریزی‌های جدی صورت گیرد.

۲. چارچوب مفهومی و نظریات مرتبط

نظریه‌ها در مطالعات کیفی، چارچوب یا لنزی را ارائه می‌دهند که از طریق آن، محققان می‌توانند مطالعات خود را برنامه‌ریزی و انجام دهند (موریارتی، ۲۰۱۱). البته همانند مطالعات کمی، این نظریه‌ها برای تبیین استفاده نمی‌شوند، بلکه هدف از ارائه چارچوبهای مفهومی، فهم بهتر و ایجاد حساسیت نظری است.

یک) نظریات مرتبط با کار و خانواده

با وجود تمام اثرات مثبتی که کار و درآمد حاصل از آن روی زندگی شخصی هر انسانی دارد، مفهوم کار به شکل نامحسوسی در طول زمان تغییر کرده و روابط اجتماعی و خانوادگی انسانها را در معرض تغییرات گسترده قرار داده است و سرانجام سبب به وجود آمدن مشکلاتی برای افراد شاغل شده است.

وجه منفی رابطه میان کار و زندگی که در اغلب مطالعات نیز به آن اشاره شده، با عنوان تعارض کار و زندگی شناخته می‌شود. این دیدگاه منفی بر فرضیه کمیابی پایه‌گذاری شده و منظور از آن، موقعیتهایی است که افراد میزان محدودی از زمان و انرژی برای مشارکت در نقشهای گوناگون شغلی و خانوادگی در اختیار دارند. (دباغی، ۱۴۰۰)

به تعریف گرین‌هاوس و بوتل، تعارض شغلی خانوادگی، شکلی از تعارض «بین‌نقشی» است که در آن، نقشهای شغلی و خانوادگی با هم ناسازگارند. آنها سه نوع تعارض شغلی و خانوادگی را معرفی می‌کنند: تعارض مبتنی بر زمان، تعارض مبتنی بر فشار و تعارض مبتنی بر نقش. تعارض مبتنی بر زمان وقتی بروز می‌یابد که زمان اختصاص داده‌شده به یک نقش، زمان لازم برای سایر نقشها را محدود سازد. تعارض مبتنی بر فشار وقتی ایجاد می‌شود که نقشها با هم ناسازگار باشند؛ به طوری که فشار ناشی از یک نقش (مثل اضطراب)، انجام الزامات نقش دیگر را با مشکل مواجه کند. تعارض مبتنی بر نقش نیز وقتی ایجاد می‌شود که رفتارهای مورد نیاز در یک نقش، در تناقض با رفتارهای مورد انتظار در نقش دیگر باشد. (برجلی‌لو و همکاران، ۱۳۹۱)

وقتی افراد با انتظارات زیاد نقش روبه‌رو می‌شوند، تعارض کار خانواده ظاهر می‌شود. این جمله بدان معناست که اگر به یک خواسته نقش، جامه عمل بپوشانند؛ نمی‌توانند به خواسته‌های دیگر نقشها جامه عمل بپوشانند. افراد زمانی که با تعارض کار- خانواده روبه‌رویند، از سلامت روان کمتری برخوردارند. تعارض کار خانواده بر طرز فکر و

فیزیولوژی افراد اثر منفی دارد و به کاهش سلامت روان، رفاه و کیفیت زندگی فردی منجر می‌شود. (دباغی، ۱۴۰۰)

دو) نظریه مرز کار / خانواده کلارک

برای تبیین حوزه‌های «کار» و «خانواده» و همچنین مرزهایی که بین آنها وجود دارد، نظریه مرز کار/خانواده کلارک^۱ قابل استفاده است. کلارک تعادل را به عنوان رضایت و عملکرد مثبت در هر دو حوزه، تعریف می‌کند. این نظریه، فهرستی از مفاهیم محوری را ارائه می‌دهد که عبارتند از: حوزه (کار و خانواده)، مرزهای بین دو حوزه، مرزگذران (کارمندان) و مرزبانان (اعضای حوزه). کلارک شکلهای مرزی متفاوتی را برای کسانی که «مرزگذر» و «مرز نگهدار» می‌باشند، کسانی که زندگی کار و خانه را ادغام می‌کنند و کسانی که آنها را بیشتر از هم جدا نگه می‌دارند، متمایز می‌کند. علاوه بر این، بین اشکال فیزیکی، زمانی و روانی که ممکن است مرزها داشته باشند، تمایزی وجود دارد. (کلارک، ۲۰۰۰)

سه) نظریه بوردیو

از نظر بوردیو، زنان عمدتاً به عنوان ابژه‌های زیبایی‌شناختی ظاهر می‌شوند و منطقاً در چارچوب نقشی که به آنان اختصاص داده شده، کارکردهای زیبایی‌شناختی را در خانه و دنیای اجتماعی خود به عهده می‌گیرند. واحد خانگی، متشکل از زن، فرزندان و شوهر است که همه آنها به کار اصلی زن در خانه بستگی دارد. وقتی خارج از واحد خانگی، در کار بیرونی، دنیای خانه بر زن مسلط می‌شود و نقش او اساساً نقش زیبایی‌شناختی باقی می‌ماند، دلیل این امر، ساختار مستمر سلطه بین زن و مرد است که در تمام تاریخ یا فضاهای اجتماعی حفظ شده است. (سیلوا، ۲۰۰۵)

چهار) نظریات حکمرانی

از زاویه‌ای دیگر، نحوه تعامل دانشگاه و خانواده و سیاستگذاری در دانشگاه و آموزش عالی، به الگوهای حکمرانی دولتها برمی‌گردد. نحوه حضور و دخالت دولتها در دانشگاه می‌تواند بر نحوه سیاستگذاری آنها در ارتباط با خانواده مؤثر باشد. سه نوع الگوی ایدئال، دولتگرا و بازارمحور در این باره مطرح است. در الگوی ایدئال؛ کنترل، هماهنگی و اختصاص استقلال میان سه سطح دولت، اساتید دانشگاه و مدیران دانشگاهی به وجود می‌آید. هدف از ارائه این چارچوب تحلیلی، ادغام ساختار سازمانی دانشگاهها شامل موارد پرسنلی و مالی رویکرد نظارتی دولت و روابط بین دانشگاهها، سهامداران بیرونی و جامعه است. این الگو، دانشگاهها

۱. Clark

را به عنوان نهادهایی که زیر نظر دولت اداره می‌شوند، در نظر می‌گیرد. دولت به صورت مستقیم مختصات همه یا قسمت عمده‌ای از آموزش عالی، از قبیل شرایط لازم برای پذیرش، برنامه درسی، امتحانات و انتصاب افراد و غیره برای پُستهای دانشگاهی را هماهنگ می‌کند. دانشگاهها در معرض کنترل اداری رسمی از طرف دولت قرار دارند و استقلال کمی به آنها اعطا می‌شود. دولت نقش نگهبان را بازی می‌کند. در مقابل، الگوهای بازارمحور ادعا می‌کنند که دانشگاهها زمانی که به عنوان شرکتهای اقتصادی در داخل و برای بازارهای منطقه‌ای یا جهانی عمل می‌کنند، از اثربخشی بیشتری برخوردارند؛ در حالی که تاکتیکهای کارآفرینی به عنوان اصول سازمانی قانونی در نظر گرفته می‌شوند. (داداش کریمی و همکاران، ۱۳۹۷)

پنج) نظریه سیستمی

برنر بیان می‌کند که رشد افراد تحت تأثیر پنج نوع از سیستم‌های محیطی قرار می‌گیرد: میکروسیستم‌ها (زمینه‌هایی نزدیک که مستقیماً افراد را تحت تأثیر قرار می‌دهند، مانند خانواده)؛ مزوسیستم‌ها (تحولات بین زمینه‌های رشد، مانند خانواده و مدرسه)؛ اگزوسیستم‌ها (محیط‌های خارجی که افراد را به طور غیر مستقیم تحت تأثیر قرار می‌دهند، مانند وضعیت کار والدین و شبکه‌هایی که کودکان را تحت تأثیر قرار می‌دهند)؛ ماکروسیستم‌ها (مانند ارزشهای اجتماعی کرونوسیستم‌ها یا مانند تغییرات در طی زمان در تأثیرات این سیستم‌ها). این دیدگاه، از آنجا که به عوامل بیرون از نهاد خانواده و نیز تعامل بین و درون نهادی خانواده می‌پردازد، در بررسی تغییرات نهاد خانواده از اهمیت برخوردار است. (قاراخانی، ۱۳۹۴)

۳. پیشینه پژوهشی

اسناد بالادستی نظام، دستورات و توصیه‌های مهمی در حوزه خانواده و حمایت از آن دارد. اصل دهم قانون اساسی، سیاستهای کلی خانواده (ابلاغ شده توسط مقام معظم رهبری در شهریور ۱۳۹۵)، سیاستهای کلی علم و فناوری - نظام آموزش عالی، تحقیقات و فناوری (ابلاغ شده توسط مقام معظم رهبری در شهریور ۱۳۹۳)، نقشه مهندسی فرهنگی کشور، سند راهبردی کشور در امور نخبگان، بند ج ماده ۱۰۲ قانون برنامه پنج ساله ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، ز جمله این اسناد می‌باشند. همچنین مبتنی بر این اسناد، دفاتری با عناوین انجمن خانواده و دانشگاه، دفتر ارتباط با خانواده، دفتر ارتباط با اولیا، واحد ارتباط با خانواده و ... در دانشگاههای مختلف کشور، مثل دانشگاه تهران، بیرجند، رفسنجان و ... تأسیس شده‌اند که هدف آنها، ارتقا و تعالی خانواده در دانشگاه است. در خارج از کشور نیز دفاتر مشابهی در دانشگاههای

هاروارد، اکسفورد، کمبریج، ییل، هامبورگ و ... طراحی شده‌اند که برنامه‌های متنوعی برای اعضای خانواده دانشگاهیان طراحی و اجرا می‌کنند.

در داخل کشور، اقدامات مثبتی برای تبدیل دانشگاه به دانشگاه دوستدار خانواده صورت گرفته است. برای مثال، در دانشگاه تهران، ذیل بخش مربوط به دانشگاه دوستدار خانواده، برنامه‌های آموزشی مثل بهداشت روان، برنامه متناسب با روز زن و همایش خانواده و دانشگاه وجود دارد. دانشگاه شریف نیز بخشی از برنامه‌های خود را با خانواده‌ها اجرا کرده و نشستی را نیز با همین عنوان برگزار کرده است. دانشگاه علوم پزشکی قم نیز نشست دیگری با عنوان دانشگاه دوستدار سلامت خانواده با حضور خانواده‌ها اجرا کرده است. امور زنان و خانواده دانشگاه شیراز نیز با همکاری دانشگاه بوخوم آلمان، ویناری را با عنوان «دانشگاههای دوستدار خانواده: چالشها و فرصتها در دانشگاههای آلمان» برگزار کرده است. در میان دانشگاههای غیر دولتی، دانشگاه آزاد اسلامی نیز به شکل جدی وارد این حوزه شده و اهداف و برنامه‌هایی را برای تبدیل واحدهای خود به دانشگاه دوستدار خانواده طراحی کرده است و می‌توان گفت در بخشی از برنامه‌ها و اهداف، مثل تدارک مهد کودک و نظایر آن، از سایرین پیشتاز است. تقریباً در تمام دانشگاههای خارجی، واحدهای ارتباط با خانواده وجود دارد و برنامه‌هایی عملیاتی برای حمایت از خانواده و مادر در دانشگاه وجود دارد. فهرست این دانشگاهها پیش‌تر ذکر شده‌اند. به دلیل تنوع و گستردگی برنامه‌ها و اهداف، از ذکر آنها پرهیز می‌شود. مطالعاتی هم در ایران و جهان در خصوص ارتباط خانواده و دانشگاه انجام شده است که در ادامه به برخی از آنها اشاره می‌شود.

مطالعه کوهن میلر^۱ و همکاران (۲۰۱۸) با روش کیفی برای درک چگونگی مفهوم‌سازی خانواده‌دوستی در یک دانشگاه بین‌المللی خارجی در قزاقستان متمرکز بود. بر اساس نتایج، چهار مؤلفه کلیدی برای دوستی خانواده به دست آمد: امنیت، حمایت مالی، زیرساختها و امکانات، وجود حس جمعی. این ابعاد از طریق نظریه مرزی کلارک، مجدداً تجزیه و تحلیل شدند که منجر به دو موضوع اصلی شد: زندگی ایمن و ساده در محوطه دانشگاه (مرزهای فیزیکی) و احساس حمایت (مرزهای روانی).

مطالعه وینفیلد و همکاران^۲ (۲۰۱۴) از اولین مطالعات گزارش شده است که نقش تعارض کار و خانواده را در کارکنان دانشگاه، اعم از آکادمیک (هیئت علمی) و غیر آکادمیک بررسی کرده است. هدف این پژوهش، بررسی نقش تعارض کار-خانواده به عنوان میانجی

۱. Cohen Miller

۲. Winefield, Boyd & Winefield

روابط بین ویژگی‌های محیط کار و رفاه کارگر و نتایج سازمانی بود. نمونه‌ای از ۳۳۲۶ کارمند دانشگاه استرالیایی به یک نظرسنجی برخط پاسخ دادند. تعارض کار و خانواده پس از در نظر گرفتن نیازهای شغلی و کنترل، به طور قابل توجهی واریانس تبیین شده در علائم جسمی و فشار روانی را افزایش داد و به میزان کمتری به واریانس عملکرد شغلی افزود. با وجود تفاوت در بار کاری و تعارض کار و خانواده، کارکنان دانشگاهی و غیر دانشگاهی پیش‌بینی‌کننده‌های مشابهی را نشان دادند.

تروپ و همکاران^۱ (۲۰۱۸) معتقدند به دلیل تغییرات حاکمیتی و مدیریتی در دانشگاهها طی دهه‌های اخیر، فضای کاری دانشگاهیان تغییر کرده است. هدف مطالعه مقطعی آنان، بررسی این موضوع بود که آیا اساتید دانشگاه نسبت به سایر پرسنل دانشگاه معتاد به کار می‌باشند و تعارضات کار-خانواده بیشتری را گزارش می‌کنند یا نه. پرسشنامه‌ای برای جمع‌آوری داده‌ها درباره تقاضاهای شغلی، منابع شغلی، اعتیاد به کار و تعارض کار-خانواده از ۲۱۸۶ استاد دانشگاه و ۲۵۵۱ پرسنل فنی و اداری در سه دانشگاه در نروژ استفاده شد. نتایج نشان داد که اساتید نسبت به کارکنان، اعتیاد به کار و تعارض کار-خانواده بیشتری را تجربه کرده‌اند. تقاضاهای شغلی بالا، به خصوص اضافه‌بار نقش زیاد، هم بر اعتیاد به کار و هم در تعارض کار و خانواده تأثیر گذاشته است. اعتیاد به کار به طور مثبت با تعارض کار-خانواده مرتبط بود و تا حدی بر رابطه بین اضافه‌بار نقش و تعارض کار-خانواده مداخله می‌کرد. مطالعه پریانکا^۲ و همکاران (۲۰۲۴) به منظور بررسی تأثیر تعارض نقش کار و خانواده بر رضایت شغلی و زندگی در میان سه گروه از متخصصان، شامل پزشکان، مهندسان و اساتید دانشگاه طراحی شده بود. داده‌های مطالعه از طریق یک نظرسنجی چهره‌به‌چهره با ۶۰ پزشک، ۶۰ مهندس و ۶۰ معلم دانشگاه از مؤسسات مختلف دولتی و خصوصی بنگلادش جمع‌آوری شد. نتایج نشان می‌دهد که اساتید دانشگاه در مقایسه با پزشکان و مهندسان، تعارض کار-خانواده را در رضایت شغلی و تعارض خانواده-کار را در رضایت شغلی و زندگی تجربه کرده‌اند. با این حال، مهندسان، تعارض کار-خانواده بیشتری را در خصوص رضایت از زندگی تجربه کردند. این مطالعه همچنین نشان داد که متغیرهای کنترلی، مانند هویت جنسی، تعداد فرزندان گزارش شده، وضعیت تأهل، سطح تحصیلات و پایداری به مذهب، تأثیر معناداری بر تعارض کار-خانواده و تعارض خانواده-کار و رضایت شغلی و رضایت از زندگی داشته‌اند.

۱. Steffen Torp, Linda Lysfjord & Hilde Hovda Midje

۲. Priyanka

کیم توفولتی و کارن استار^۱ در مطالعه‌ای کیفی (۲۰۱۶) به بررسی این موضوع می‌پردازند که چگونه گفت‌وگوهای تعادل کار و زندگی توسط زنان دانشگاهی تخصیص و استفاده می‌شوند. این دو با استفاده از داده‌های جمع‌آوری شده از مصاحبه‌های نیمه ساختاریافته و تک‌نفره با ۳۱ محقق در یک دانشگاه استرالیا، چهار راه را شناسایی و بررسی می‌کنند که در آن شرکت‌کنندگان رابطه خود را با تعادل کار و زندگی به عنوان (۱) وظیفه مدیریت شخصی، (۲) ایدئال غیر ممکن، (۳) مضر و خطرناک برای شغل آنها و (۴) غیر قابل ذکر در محل کار، سازماندهی می‌کنند. یافته‌ها نشان می‌دهد که روش‌های دانشگاهیان زن برای صحبت درباره تعادل کار و زندگی، به نگرش‌های جنسیتی درباره کار با دستمزد و مراقبت بدون مزد که در زندگی اجتماعی-فرهنگی استرالیا غالب است، پاسخ می‌دهد.

هدف اصلی پژوهش پیرا^۲ (۲۰۱۲) بررسی مشکلات دانشجویان با سوابق خانوادگی آنهاست. یک نمونه طبقه‌بندی شده از دانشگاه سری جایه واردن پورا^۳ شامل ۱۰۰۰ دانشجوی کارشناسی از تمام دانشکده‌ها انتخاب شد. برای جمع‌آوری داده‌ها از پرسشنامه، بحث گروهی، مصاحبه عمیق و مصاحبه با خبرگان استفاده شد. بر اساس یافته‌ها، با بررسی عمیق مشکلات عمده دانشجویان، از جمله: مشکلات فردی، اجتماعی، روانی، اقتصادی و تحصیلی، به وضوح می‌توان تشخیص داد که ریشه بسیاری از آنها بر اساس پیشینه خانوادگی آنها بوده است. همچنین مشخص شد که یک پنجم دانشجویان به طور مکرر با انواع مشکلات خانوادگی روبه‌رویند. برخی از مشکلات برجسته خانوادگی شناسایی شده عبارتند از: «مشکلات اقتصادی»، «خانواده‌های از هم گسیخته/خانواده‌های تک‌والدی»، «اعتیاد پدران به مواد مخدر/الکل»، «تعارضات والدین» و «بیماری».

یافته‌های مطالعه کیفی براون و واتسون (۲۰۱۰) با عنوان «فهم و درک تجربیات دانشجویان دختر دکتری»، تأثیر جنسیت بر تجربه تحصیل در دوره دکتری را نشان می‌دهد. با هشت زن که به تازگی یا اخیراً دوره دکتری را به پایان رسانده بودند، درباره تجربیاتشان مصاحبه شد. بر اساس یافته‌ها مشخص شد که مادر بودن، پیامدهای عمیقی برای تحصیل در سطح دکتری دارد. در وهله اول مشخص شد که زمان تحصیل در دکتری توسط تقاضاهای مرتبط با خانه دیکته شده بود. دوم اینکه، ایجاد تعادل در خانه و زندگی تحصیلی، منبع استرس زیادی بود

۱. Toffoletti & Starr

۲. Perera

۳. Sri Jayewardenepura

و زنان بین نقشهای خود به عنوان همسر/مادر و دانشجو درگیر بودند. در نهایت، حضور در کنفرانسها مشکل ساز و برای بسیاری از زنان غیر ممکن بود.

در ایران و در تحقیقی با عنوان «بررسی نقش و موقعیت زنان محقق در مراکز پژوهشی کشور»، مشکلات زنان شاغل در بخش پژوهش و میزان و ماهیت مشارکت زنان محقق در سطوح مختلف بررسی شده است. در این تحقیق، علل عدم مشارکت علمی - تحقیقی زنان به عواملی مانند چندگانگی وظایف و نقشهای زنان، جداسازی زنان و مردان در محیط کار، عدم خودباوری زنان، عوامل تبلیغاتی در زمینه نقش غیر اقتصادی زنان و تلقی مادری و همسرمداری، به عنوان وظیفه اصلی زنان اشاره شده است. (زمانی فراهانی؛ نقل از: جواهری و داریاپور، ۱۳۸۷)

بر اساس یافته‌های پژوهش اردیبهشتی خیابان (۱۳۹۶) که با روش کیفی انجام شده است، مفاهیم اصلی مطالعه در ۹ طبقه ارائه شدند. نتیجه‌گیری این مطالعه، این بوده است که دانشجویان مادر با داشتن نقشهای مادری و دانشجویی و هویتها و وظایف مرتبط با آنها، اغلب دچار تضاد نقش و تعارض هویتی می‌شوند. کمبود منابع حمایتی در دانشگاههایی که برای دانشجویان بدون مسئولیت مراقبتی طراحی شده‌اند و عدم تأیید ادراکی و عملیاتی برای حضور گسترده زنان در دانشگاهها و محیطهای کاری، این چالش را دامن می‌زند.

مطالعه جواهری و داریاپور (۱۳۸۷) درباره تداخل نقش زنان هیئت علمی، نشان می‌دهد در شش مقوله از ۱۰ مقوله بررسی شده، در ۶۰ درصد از موارد، میزان تداخل نقش شغلی با نقش خانوادگی، حدود ۵۰ درصد و بیشتر است. از میان موارد ذکر شده، تدریس اضافه به خصوص در ساعات آخر روز که مشکل رفت و آمد و تأخیر در بازگشت به خانه را به همراه دارد، در رأس قرار دارد. انجام طرحهای تحقیقاتی، تدوین مقاله و قبول سمتهای اجرایی نیز به نوبت در مراتب بعدی قرار دارند.

بلالی و همکاران (۱۳۹۶) در مطالعه خود نشان داده‌اند که چالشهایی مانند عملکرد نامتناسب نظام خانوادگی، فشار نقش مادری و فرزندپروری، فرسودگی تحصیلی، تضعیف صمیمیت زناشویی و کاهش ظرفیت روانی زنان، از چالشهای مهم تعارض کار و زندگی در محیط دانشگاه است.

مطالعه دباغی (۱۳۹۹) از روایت متکثر زنان عضو هیئت علمی درباره مناسبات کار و زندگی، با رویکرد کیفی انجام شده است. زنان عضو هیئت علمی برای حل تعارض میان کار و زندگی خانوادگی، از راهبردهای چهارگانه‌ای با عناوین زندگی خانوادگی حداقلی،

زندگی خانوادگی مبتنی بر سرمایه‌حمایتی، خودتعلیمی، و فداکاری مقدس برای برقراری توازن بین حوزه کار و زندگی خانوادگی استفاده می‌کنند.

خلیفه‌سلطانی و همکاران (۱۴۰۰) به بررسی و فهم تجارب زیسته دو زن دانشجو در رشته علوم تربیتی در خصوص جنسیت در تقاطع با هویت‌های سیال دیگر؛ یعنی همسری، مادری و دانشجوی دکتری بودن پرداخته‌اند. بر اساس تحلیل روایتی، روایت اصلی دو زن عبارت بود از تحقق خویشتن از طریق رشد و پیشرفت فردی در کنار احساس شرم افتخار به خاطر مادری.

ب) روش پژوهش

این مطالعه از نوع مطالعات کیفی و ژرفانگر و در پارادایم استقرایی و از حیث هدف، کاربردی است. ابزار گردآوری اطلاعات، مصاحبه‌های نیمه‌عمیق با خبرگان و کارشناسان مرتبط با حوزه خانواده و دانشگاه در قالب گروه‌های کانونی بوده است. روش تجزیه و تحلیل یافته‌ها نیز تحلیل مضمون بوده است. جامعه هدف این مطالعه، خبرگان و کارشناسان مطالعات خانواده و زنان است. معیارهای انتخاب خبرگان، داشتن تحصیلات مرتبط در حوزه مد نظر یا سابقه فعالیت اجرایی در حوزه خانواده و زنان بوده است. بدین منظور، سه نشست کانونی با صاحب‌نظران حوزه‌های مختلف، زنان و مردان برای رسیدن به حداکثر تنوع انجام شد. نشست اول با گروهی کانونی انجام شد که در آن، صاحب‌نظران جامعه‌شناسی و برخی رشته‌های علوم انسانی و مسئولان مرتبط با خانواده و جمعیت شرکت داشتند. این نشست کانونی حدود دو ساعت به طول انجامید. محقق خود به عنوان تسهیلگر در جلسه حضور داشت و بحثها را مدیریت می‌کرد. در نشست دوم نیز از افراد رشته‌های دیگر و کسانی که مسئولیتی اجرایی در زمینه زنان و خانواده داشتند، استفاده شد. این نشست به دلیل برخی مشکلات، به صورتی مجازی و در اتاق مجازی پژوهشگاه فرهنگ و معارف اسلامی برگزار شد. نشست دوم نیز به مدت دو ساعت و نیم طول کشید. امکان ضبط برخط مصاحبه وجود داشت و به همین دلیل، پیاده‌سازی مطالب راحت‌تر صورت گرفت. همچنین نشستی در دانشگاه شریف و با حضور اساتید و دانشجویان رشته‌های فنی و مهندسی برگزار شد که نویسندگان از مصاحبه‌های این نشست، برای به حداکثر رساندن تنوع کیفی استفاده کردند. مدت این نشست نیز دو ساعت بود. نتیجه این نشست توسط یکی از همکاران، ضبط و در اختیار محققان قرار گرفت. به مشارکت کنندگان درباره محرمانه بودن صحبت‌ها اطمینان لازم داده شد. همچنین اجازه ضبط صحبت‌ها از آنها گرفته شد. اسامی ذکر شده در مقاله نیز مستعار

می‌باشند. بعد از کدگذاری و استخراج مضامین، همکاران دیگر تحقیق درباره مضامین و مقولات و مفاهیم رایجی کرده، توافق روی آنها صورت گرفت. جدول ۱، مشخصات شرکت کنندگان در نشستها را نشان می‌دهد.

جدول ۱: سیمای مشارکت‌کنندگان

نام مستعار	سمت	رشته	نام مستعار	سمت	رشته
زینب	استاد دانشگاه	جامعه‌شناسی	زهره	استاد دانشگاه	مطالعات جنسیت
مهدی	استاد دانشگاه	حقوق خصوصی	مطهره	مدیر فرهنگی	علوم قرآنی
فرشته	کارشناس فرهنگی	علوم قرآنی	الهام	کارشناس پژوهشی	زنان و خانواده
سعید	استاد دانشگاه	مطالعات زنان	مرضیه	استاد دانشگاه	مطالعات زنان
شیما	کارشناس پژوهشی	دکتری فلسفه اسلامی	فهیمة	کارشناس اجتماعی	جامعه‌شناسی
سجاد	محقق	دانشجوی دکتری پژوهشکده نانو	زینب	دانشجو	دکتری فلسفه علم
مریم	استاد دانشگاه	دکتری فیزیک	فاطمه	کارشناس اجتماعی	جامعه‌شناسی
فاطمه	استاد دانشگاه	دکترای آموزش عالی و پژوهشگر حوزه زن و خانواده	فائزه	استاد دانشگاه	دکتری مهندسی
مهشاد	دانشجو	کامپیوتر	زهراسادات	دانشجو	علوم سیاسی
لیلا	دانشجو	مهندسی	فهیمة	دانشجو	دکتری
فاطمه	دانشجو	علوم اجتماعی	پرهام	دانشجو	روانشناسی
کامبیز	دانشجو	شیمی	شیما	دانشجو	کشاورزی
حامد	دانشجو	قرآن و حدیث	هستی	دانشجو	مدیریت

سؤالاتی که در نشستها مورد توجه بودند، عبارتند از: چه عناصری در دانشگاه بر بنیاد خانواده و روابط درون آن آسیب وارد می‌کنند؟ به چه دلایل یا موانعی، فضای موجود دانشگاهها کفایت لازم را برای حمایت از خانواده ندارد؟

تمامی نشستها ضبط و پیاده‌سازی شده است و از این نشستها، مضامین و مقولات مرتبط استخراج شدند. برای غنای کار، علاوه بر نشستهای کانونی، مصاحبه‌های نیمه‌عمیق نیز با دانشجویان رشته‌های مختلف انجام شد. قاعده اشباع نظری، ملاک اتمام مصاحبه‌ها بوده است. سپس از تکنیک تحلیل مضمون استفاده شد. طبق تعریف؛ مضمون، ویژگی تکراری و متمایزی در متن است که به نظر پژوهشگر، نشان‌دهنده درک و تجربه خاصی در رابطه با سوالات تحقیق است. مضمون، الگویی است که در داده‌ها یافت می‌شود و حداقل به توصیف و سازماندهی مشاهدات و حداکثر به تفسیر جنبه‌هایی از پدیده می‌پردازد (عابدی جعفری و همکاران، ۱۳۹۰). بنابر تعریف براون و کلارک، تحلیل مضمون روشی برای شناخت، تحلیل و گزارش الگوهای موجود در داده‌های کیفی است. این روش، فرایندی برای تحلیل داده‌های متنی است و داده‌های پراکنده و متنوع را به داده‌هایی غنی و تفصیلی تبدیل می‌کند (موسوی، ۱۳۹۵). تحلیل مضمون صرفاً تکنیک کیفی خاصی نیست، بلکه فرایندی است که می‌تواند در اکثر روشهای کیفی به کار رود. به طور کلی، تحلیل مضمون روشی است برای: دیدن متن؛ برداشت و درک مناسب از اطلاعات ظاهراً نامرتبط؛ تحلیل اطلاعات کیفی؛ مشاهده نظام مند شخص، تعامل، گروه، موقعیت، سازمان یا فرهنگ و تبدیل داده‌های کیفی به داده‌های کمی. (بویاتریس، ۱۹۹۸)

همه مصاحبه‌های انجام شده، ابتدا نگارش و بعد به داده‌های متنی تبدیل شدند. سپس تحلیل تماتیک به منظور دیدن متن، برداشت و درک مناسب از اطلاعات ظاهراً نامرتبط انجام شد. مطالعه حاضر در حوزه مطالعات با شیوه نمونه‌گیری غیر احتمالی و از نوع هدفمند و تعمدی است. بعد از استخراج مفاهیم و مضامین اصلی و فرمولی، نمودارهای مربوط به مضامین و مفاهیم، با استفاده از نرم‌افزار مکس کیودا نسخه ۲۰۲۰ ترسیم شدند.

ج) یافته‌های پژوهش

بعد از انجام مصاحبه‌های کانونی و نیز مصاحبه نیمه‌عمیق با برخی دانشجویان، چالشها و موانعی که از نظر شرکت‌کنندگان باعث عدم تحقق دانشگاه دوستدار خانواده می‌شود، مفهوم‌سازی شدند و سپس در قالب نمودارهایی که در متن گزارش ذکر شده‌اند، به صورت مفاهیم و مضامین اصلی و فرعی دسته‌بندی شده‌اند. در جمع‌بندی کلی، اشکالات در ساختارهای قانونی، اشکالات در برنامه‌ریزی‌ها، مشکلات مربوط به کمبود بودجه و امکانات، ناکارآمدی‌های نهادی، مسائل نگرشی و مسائل عملکردی، چالشهایی‌اند که مانع تحقق دانشگاه دوستدار خانواده می‌شوند. هر کدام از این عوامل، به تنهایی یا در تعامل با

سایر عوامل، باعث عدم تحقق این امر مهم می‌شوند. در این بخش، ابتدا هر کدام از مضامین اصلی و فرعی و مفاهیم زیرگروه آن، مطرح و سپس توضیحاتی در مورد آنها ارائه شده است. گفتنی است به دلیل زیاد بودن مضامین و مقولات، تنها به ذکر برخی از آنها بسنده شده است. سپس، نقل قولهایی از مشارکت‌کنندگان در این خصوص به عنوان شاهد ارائه خواهد شد.

۱. اشکال در ساختارهای قانونی

این تم اصلی اشاره به این نکته دارد که آنچه در عدم تحقق سیاستگذاری‌های مرتبط با خانواده‌محور بودن دانشگاه در ایران به عنوان یکی از عوامل اصلی عمل می‌کند، موانع ساختاری در حوزه قوانین و مصوبات است که خود به دو زیرمقوله اشکالات در محتوای قوانین و اشکالات در اجرای قوانین تقسیم می‌شود. محتوای قوانین؛ مواردی مانند زیرساختهای قانونی غیر منطقی، تناقض قوانین، سیاستهای نامتوازن و ناکارآمد، نگاه جنسیتی در آنها و مواردی از این دست را شامل می‌شود. در مشکلات اجرایی نیز مواردی مانند بروکراسی بدون عقلانیت، ازدیاد بندها و تبصره‌های قانونی، ناهماهنگی تصویب قوانین با دستگاههای اجرایی و اجرا نشدن آنها، از جمله این موارد بودند. نمودار ۱، جزئیات مربوط به این مضامین اصلی و مقولات زیرگروه آنها را نشان می‌دهد.

نمودار ۱: مضامین اصلی و فرعی مرتبط با اشکال در ساختارهای قانونی مرتبط با دانشگاه دوستدار خانواده

بر اساس اظهارات مشارکت‌کنندگان، قوانین مصوب درباره حمایت از خانواده، یا به لحاظ محتوایی اشکال دارند یا در عمل دارای موانع اجرایی‌اند؛ یا اصلاً اجرا نمی‌شوند یا به

درستی اجرا نمی‌شوند. مصاحبه‌شونده‌ای درباره اشکالات ساختاری در قوانین چنین می‌گوید: «ساختارهایی که ما با دست خودمون ساختیم، قوانینی که ما با دست خودمون تصویب کردیم یا تابوها؛ مواردی از این دست طوری هست که اجازه نمیده خانواده بروز بکنه، ظهور بکنه؛ یعنی ما باید ساختارهامون رو اصلاح کنیم، نهاد بسازیم، قوانینمون رو اصلاح بکنیم». (مهدی، استاد دانشگاه)

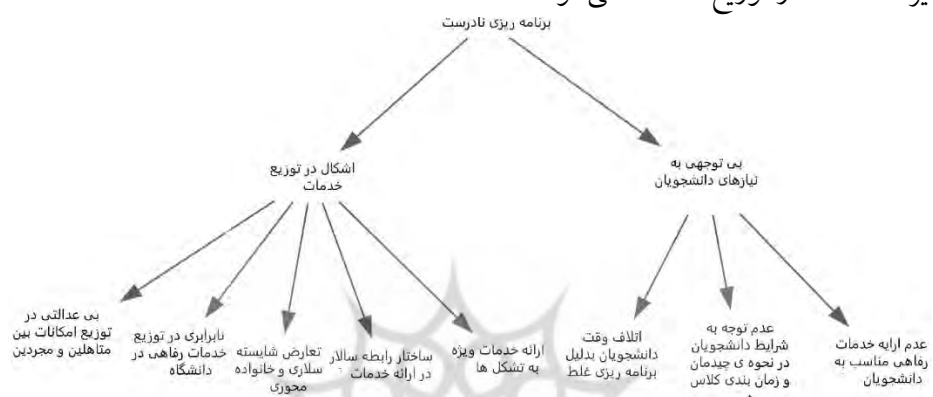
از دیگر مشکلات قوانین، علاوه بر اشکالات ساختاری و غیر عملیاتی بودن، انعطاف‌ناپذیر بودن آنهاست. بر اساس اظهار نظرها، دانشجویان متأهل، نه تنها با قوانین خشک آموزشی، بلکه با رفتار غیر انعطاف‌پذیر اساتید، به خاطر قوانین آموزشی که در آن نهادینه شده‌اند نیز مواجه می‌شوند. اکثر مصاحبه‌شوندگان دانشجو بر این باورند که سرسختی و غیر قابل انعطاف بودن قوانین آموزشی از سوی نظام آموزشی و از سوی اساتید، نه تنها در راستای تحقق سیاست خانواده‌محور بودن دانشگاه نیست، بلکه خود به عنوان عاملی در اختلال زندگی خانوادگی دانشجویان متأهل و حتی مجرد عمل می‌کند. یکی از دانشجویان در این زمینه چنین اظهار نظر کرده است: «وقتی اومدم با یک فضای سنگینی مواجه شدم مثلاً یکی از اساتید برگشت گفت من همه غیبتها رو وارد می‌کنم و امکان حذف هست و باید اگه متأهلی و سخته نیا یا اگه راهت دوره خونه تو بیار اینجا. خودت انتخاب کردی و باید پای سخته‌هاش وایسی». (فاطمه، دانشجوی علوم اجتماعی)

در بسیاری از موارد، زمانی که قانونی در حوزه حمایت از خانواده تصویب می‌شود، به دلیل عدم هماهنگی بین سازمانهای اجرایی و تعدد سازمانهای تصمیم‌گیرنده و تقسیم‌ساز، آن قانون عملاً یا اجرایی نمی‌شود یا در اولویت آخر سازمانها قرار می‌گیرد: «ولی من میخوام سالی پانصد میلیون هزینه بکنم برای مهد کودک آیا می‌تونم این کار رو بکنم؟ نه دولت اجازه میده، نه هیئت امنای من اینو می‌بینه نه توی هیئت رئیسه اینو می‌تونم مطرح کنم میگن ساکت باش». (علی، استاد دانشگاه)

همچنین بر اساس نظرات اساتید و دانشجویان زن، در مصوبات قانونی فقط به بُعد سنتی هویت زن پرداخته شده و بدون توجه به تغییرات رخ داده، سایر ابعاد هویتی زن مورد غفلت واقع شده است: «نهایت کاری که اومدن کردن واقعاً جای افسوس داره که می‌آید مثلاً ساعت اضافه کار خانومها رو کم می‌کنید به خاطر اینکه بتونن به نقشهای سنتی شون برسن، اما بعد اقتصادی خانوم رو نمی‌بینید». (زینب، هیئت علمی دانشگاه)

۲. مشکلات مرتبط با برنامه‌ریزی

یکی دیگر از مشکلات و موانع دانشگاه دوستدار خانواده، برنامه‌ریزی نادرست آموزشی و تحصیلی است. این دسته از مشکلات شامل دو زیرمقوله بی‌توجهی به نیازهای دانشجویان و نیز اشکالات در توزیع خدمات می‌شود.

نمودار ۲: مقولات اصلی و فرعی مرتبط با مانع برنامه‌ریزی نادرست برای حصول به دانشگاه دوستدار خانواده

بخش زیادی از دانشجویان از نحوه مدیریت گروه‌های آموزشی و برنامه‌ریزی‌های به عمل آمده توسط گروه و آموزش دانشکده گلایه داشتند: «مدیر گروه تنبل و کار نابلد خیلی ضربه می‌زند به وضع دانشجویان و طبیعتاً خانواده‌هایشان» (لیلا، دانشجوی مهندسی). «رفتم به مدیر گروه می‌گم من مشکل دارم و متأهلم و بچه دارم و... آگه می‌شه انتقالی بدید. خیلی سرسختانه گفتن نه. یک مسئله دیگه، تداخل درسهاست که باعث استرس دانشجویان و انتقال این استرس به خانواده‌ها می‌شود». (مهشاد، دانشجوی کامپیوتر)

بخش دیگری از برنامه‌ریزی‌های نادرست، عدم ارائه خدمات رفاهی مناسب به دانشجویان، به ویژه دانشجویان متأهل و زنان باردار است. سیاست‌های مصوبه در جهت تقویت خانواده‌محور بودن دانشگاه، با واقعیت امر مطابقت ندارد؛ به نحوی که امکانات رفاهی و خدماتی در دانشگاه یا برای خود مسئولان و اساتید است و دانشجویان از آنها بی‌بهره‌اند یا اگر برای دانشجویان است، آنقدر دارای تبصره و قوانین سخت می‌باشد که دانشجو از آن صرف نظر می‌کند. امکاناتی از قبیل نبود استراحتگاه مناسب و مهد کودک و نظایر آنها. تعدادی از دانشجویان به خصوص دانشجویان متأهل، از نبود استراحتگاه مناسب برای زنان به خصوص زنان متأهل صحبت می‌کردند. آنها معتقدند که ساختار آکادمیک جامعه هرگز

به مقولهٔ خانواده در ساختار خود نیندیشیده است و فضای نامناسب محیط‌های عمومی دانشکده‌ها را برای زنان متأهل نامناسب می‌دانستند: «محیط لابی هم برا استراحت خانمای متأهل خوب نیست. دختر پسرا می‌شینن حرفای ناجور می‌زنن. حراستم اصلاً بهشون گیر نمی‌ده که یکم رعایت کنن. جای مناسبی برا استراحت نیست ولی مجبوریم» (زهرآ سادات، دانشجوی علوم سیاسی). «لابی هستش که اونم زود پر می‌شه و محیطش خوب نیست، و یکم محیط دانشگاه از نظر جنسیتی بد شده و بعضی حریمها شکسته شده. مثلاً اگر شوهر یک دانشجویی بیاد این محیط رو ببینه، شاید اصلاً اجازهٔ تحصیل به همسرش در این محیط رو نده» (ستاره، دانشجوی آمار). «برای دانشگاه کاری نداره ساختن یک اتاق مادر و کودک و گذاشتن یک نفر پرسنل تو اون اتاق که تایمی که این دانشجو در واقع می‌خواد درس بخونه با آرامش خاطر درسش رو بخونه و بدون بچه‌اش جای امنی قرار داره». (مطهره، استاد)

۳. کمبود بودجه و امکانات

بخش دیگری از موانع مرتبط با خانواده‌دوست بودن دانشگاهها، به عدم تناسب بودجه‌ها با قوانین و مصوبه‌ها؛ بخشی از اشکالات به سیاستگذاری‌های بودجه‌ای و بخش دیگری از آنها به کمبود بودجه‌ها و امکانات مرتبط با حمایت از خانواده برمی‌گردد.

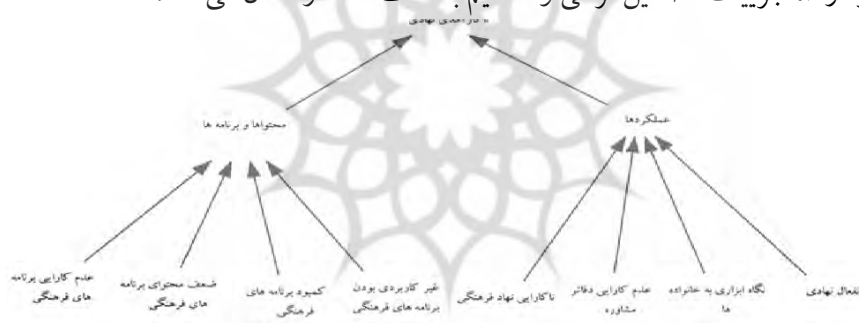
نمودار ۳: مضامین اصلی و فرعی مرتبط با کمبود بودجه و امکانات در ارتباط با دانشگاه دوستدار خانواده

به اذعان مشارکت کنندگان، قوانینی در حوزهٔ حمایت از خانواده تصویب می‌شوند؛ اما به دلیل عدم تأمین بودجه یا بودجهٔ ناکافی دانشگاهها، در اولویت قرار نمی‌گیرند. به همین دلیل، مسئولان دانشگاهها اجرای این قوانین را در اولویت قرار نمی‌دهند: «بخوام این خوابگاه رو بازسازی کنم، ۸ میلیارد تومان فقط بازسازی می‌شه. به تمام بچه‌های متأهلی که امسال ازدواج کردن باید نفری ۳ میلیون بدیم». (مطهره، استاد)

۴. ناکارآمدی نهادی

بخشی دیگر از مسائل و مشکلاتی که باعث می‌شود دانشگاه حامی خانواده تلقی نشود، ضعفها و ناکارآمدی‌های نهادهای متولی امور فرهنگی است. مصاحبه‌شوندگان به مسائلی مانند ناکارایی نهادهای فرهنگی، ناکارآمدی دفاتر مشاوره در امور خانواده‌ها، ناکارآمدی برنامه‌های ارائه‌شده توسط این نهادها و اعمال سلیقه‌های فردی در ارائه این برنامه‌ها اشاره کرده‌اند. اکثر دانشجویان و برخی از اساتید دانشگاه، بر این باورند که کارایی نهادهای فرهنگی‌ای که واسطه بین دانشگاه و خانواده‌اند، تنها در ارائه مراسم ازدواج دانشجویی، آن هم به شکل نمادین یا برگزاری اردوهای است که اکثر دانشجویان در آنها احساس رضایت نمی‌کنند و هرگز نتوانسته‌اند بین خانواده و دانشگاه رابط برقرار کنند: «دفاتر ارتباط خانواده با دانشگاه، هدفشون این بود که خانواده‌ها را شناسایی کنیم ببینیم وضع مالیشون کدام خوب هست برداریم بیاریم در خوابگاهها از پتانسیل مالیشون استفاده کنیم». (علی، استاد)

نمودار ۴، جزییات مضامین فرعی و مفاهیم به دست آمده را نشان می‌دهد.

نمودار ۴: ناکارآمدی نهادی و مضامین مرتبط با آن، مانعی برای دانشگاه دوستدار خانواده

۵. اشکالات و موانع نگرشی

این مضمون اصلی به این نکته اشاره دارد که نه تنها در ساختار دانشگاهی واگرایی بین دانشگاه و دانشگاه دوستدار خانواده وجود دارد، بلکه در سطح خرد در روابط بین اساتید و دانشجو نیز این واگرایی دیده می‌شود که این واگرایی در عدم ارتباط اساتید با مقوله‌های خانواده‌محور بودن یا متأهل شدن دانشجویان نمود پیدا می‌کند. مضامینی همچون: ترویج تجردگرایی از طریق اساتید، ترویج فردگرایی و روابط آزاد خارج از چارچوب اخلاقی، عدم درک دانشجویان و نگاه تبعیض‌آمیز اساتید دانشگاه به دانشجویان، از جمله مواردی است که مصاحبه‌شوندگان به آنها اشاره کرده‌اند.

زینب، هیئت علمی دانشگاه نیز قربانی شدن انسان در ساحت علم را نقد می‌کند: «انگار انسان اومده برای علم، انسان اومده در ساحت علم قربانی بشه».

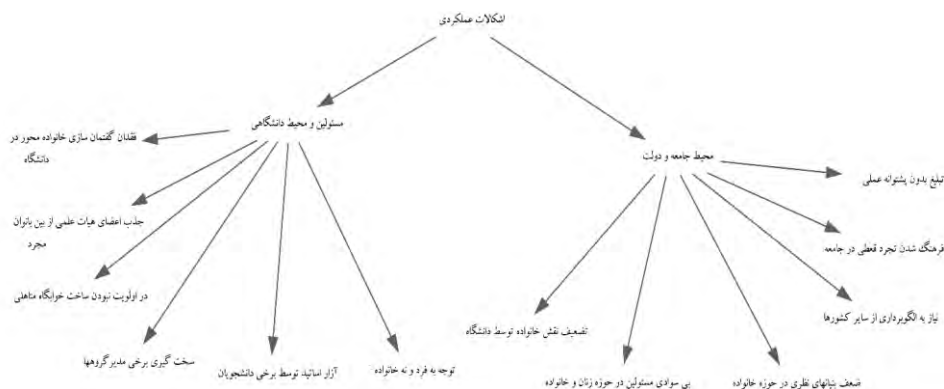
الهام، پژوهشگر دانشگاه نیز همین دید منفی را درباره انتخاب هیئت علمی بیان می‌کند: «ما یکی رو می‌خوایم که برای علم باشه. شمایی که همسر داری و بچه داری، هیئت علمی بودن شما معنی نداره. برو بچوات رو نگه دار».

تجرب‌گرایی اساتید و نگرش منفی به تأهل نیز در مصاحبه‌های دانشجویان به کرات اشاره شده است. ستاره، دانشجوی رشته آمار می‌گوید: «اساتید وقتی می‌بینن متأهلی، فکر می‌کنن از سر خوشی اومدی و اهمیت نمی‌دی و علاقه رو در نظر نمی‌گیرن و می‌گن با بچه درس خوندن به چه دردت می‌خوره! جوریه که نکگی متأهلی، بهتره. به نظرم سنگین‌تری».

بر اساس نظر برخی از مصاحبه‌شوندگان، بی‌اعتقادی برخی مدیران به مسئله بودن خانواده و جمعیت، یکی از معضلات اصلی دانشگاههاست: «اون مدیر، مدیری هست که از نظر ذهنی هنوز نپذیرفته ما با چه مشکل بزرگی در موضوع خانواده و جمعیت مواجهیم و خانواده اولویت داره هنوز آدمهایی داریم که اعتقادی اصلاً به این چیزهایی که ما تصویب می‌کنیم اعتقاد درونی ندارن اینم مهمه» (فهمه، دانشجوی دکتری).

۶. اشکالات عملکردی

دسته دیگری از موانع وجود دارند که ممکن است به شکلی پنهان و مستتر به نگرش منفی اساتید و مسئولان ارتباط داشته باشند. این دسته از موانع، تحت عنوان موانع عملکردی متمایز شده‌اند. بخشی از این عملکردها به جامعه و دولت مربوط است و بخش دیگری به عملکرد مسئولان و محیط دانشگاه مرتبط است. عملکردهایی مثل عدم برگزاری سمینارها و همایشها با حضور خانواده‌ها، ترجیح قوانین بر مسائل خانواده، دولتی شدن خانواده، وجود جامعه‌ای بیمار، فقدان تبلیغات درباره خانواده، تبلیغات بدون پشتوانه و ضمانت اجرایی، تبلیغات منفی در فضای مجازی علیه خانواده، فرهنگ شدن تجرد قطعی در جامعه، ضعف بنیادهای نظری در حوزه خانواده، بی‌سوادی مسئولان در حوزه زنان و خانواده، تضعیف نقش خانواده توسط دانشگاه، تناقض عملکردی، دین‌ستیزی محیط، بی‌اخلاقی حاکم در دانشگاه به ویژه بین مجردان، فساد اخلاقی برخی اساتید، جذب اعضای هیئت علمی از بین بانوان مجرد و فقدان گفتمان‌سازی خانواده‌محور در دانشگاه، از این جمله‌اند.

نمودار ۶: اشکالات موجود در عملکرد مسئولان، دولت و جامعه برای حصول به دانشگاه دوستدار خانواده

برخی اساتید دانشگاه در مصاحبه‌ها گفته‌اند که دانشگاه، دوستدار خانواده نیست: «دانشگاه از خانواده‌دار شدن و فرزنددار شدن نیروهای خودش اذیت می‌کند، اینک با به دنیا آوردن فرزند جدید از یک دانشجو بد اخلاقی می‌کند، اینها یعنی دانشگاه از خانواده آزار می‌بیند و از اون طرف، خانواده هم نسبت به دانشگاه، گویا بدبین شده». (فاطمه، استاد دانشگاه)

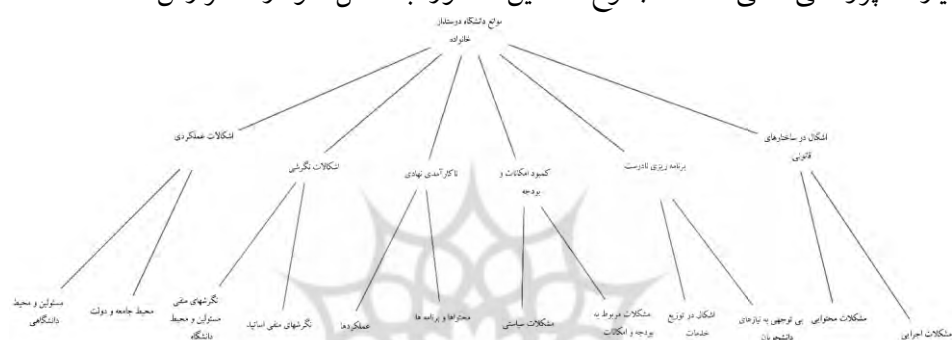
اساتید دیگری علاوه بر دوستدار خانواده نبودن دانشگاه، تضعیف خانواده توسط دانشگاه را متذکر می‌شوند: «الان در وضعیت حال حاضر دانشگاهها می‌بینیم که دانشگاهها اگر در حالت خوش‌بینانه بگیریم و بدبینانه نگیریم، دانشگاهها یا نسبتی با خانواده برقرار نمی‌کنند در حالت بدبینانه‌اش هم اینه که نسبت به خانواده حتی دارن یک جاهایی می‌زنن؛ یعنی شما می‌بینید نقشهای خانوادگی شما رو تضعیف می‌کنن». (علی، استاد دانشگاه)

گفتنی است که برخی اساتید دانشگاه نیز دلایل دوستدار خانواده نبودن را در ضعف بنیادهای نظری، عدم گفتمان‌سازی، ضعف دولتها، عدم تبلیغات یا تبلیغات در فضای مجازی می‌دانستند: «به لحاظ نظری، ما بسیار ضعیف و نحیفیم» (حسن، استاد). «تا زمانی که این فرهنگ‌سازی و گفتمان‌سازی اتفاق نیفته و درونی نشده، در حد کاغذ و ابلاغ باقی بمونه، هیچ فایده‌ای نداره». (علی، استاد)

۷. جمع‌بندی و ارائه نمودار کلی

با توجه به مباحث بیان‌شده، می‌توان نتیجه گرفت که علل متعددی به عنوان چالش و مانع بر سر راه ایجاد دانشگاه دوستدار خانواده قرار دارند. ارائه توضیحات جداگانه برای هر کدام

از مضامین مذکور به معنای این نیست که این عوامل به صورت توأمان و در تعامل با هم عمل نمی‌کنند. ترکیبی از این عوامل در کنار هم باعث دور شدن دانشگاه از آرمان دوستدار خانواده بودن است. وزن این عوامل هم ممکن است متفاوت باشد. برخی از مشارکت‌کنندگان، نگرشها را برجسته می‌کردند و اولویت را به آنها می‌دادند؛ برخی دیگر، ساختارها و قوانین و عملکردها را مهم‌تر می‌دانستند. تعیین دقیق وزن هر کدام از این عوامل، نیازمند پژوهشی کمی است. مجموع مضامین مذکور، به شکل نمودار ۷ گزارش شده‌اند.

نمودار ۷: نمودار سلسله مراتبی موانع و چالشهای دانشگاه دوستدار خانواده

د) بحث و نتیجه‌گیری

در این مقاله، موانع و محدودیتهایی که باعث می‌شوند دانشگاه دوستدار خانواده نباشد، از دید کارشناسان و اساتید دانشگاه و دانشجویان بررسی شدند. این موانع در شکل اشکال در ساختارهای قانونی، برنامه‌ریزی نادرست، کمبود بودجه و امکانات، ناکارآمدی نهادهای فرهنگی متولی، اشکالات در نگرشهای افراد دخیل و دست‌اندرکار و عملکردهای آنان طبقه‌بندی شده‌اند. در مضمون اشکال در ساختارهای قانونی که به دو بخش مشکلات اجرایی و مشکلات محتوایی مربوط می‌شدند، به این نکته اشاره شد که موانعی قانونی برای حمایت از خانواده و تأهل در دانشگاه وجود دارد که بخشی از آنها به محتوای قوانین و مصوبات تصویب‌شده برمی‌گردد؛ مثل تعارض قوانین با هم، نگاه مسلط مردانه و غیر منطقی بودن آنها و مواردی از این قبیل. در بخش مشکلات اجرایی نیز مواردی نظیر انعطاف‌ناپذیری، تورم قوانین، نگاه از بالا به پایین در آنها، اجرا نشدن قوانین و مصوبات و بوروکراسی بدون عقلانیت، از جمله این موارد بودند.

بخش دیگری از موانع که از دل تحلیل مضامین و مصاحبه‌ها به دست آمد، به برنامه‌ریزی‌های نادرست مسئولان و مدیران دانشگاهی برمی‌گردد؛ مواردی همچون

بی‌توجهی به نیازهای دانشجویان و اشکال در توزیع خدمات، از این جمله‌اند. بی‌عدالتی در توزیع امکانات رفاهی و عدم توجه به دانشجویان متأهل و مادران باردار در برنامه‌ریزی‌های گروه‌ها و معاونتها و شوراهای دانشگاه، از جمله مواردی‌اند که در این حوزه قرار دارند. بخش دیگری از مشکلات اشاره‌شده اساتید و کارمندان و دانشجویان مرتبط با حمایت از خانواده، به کمبود امکانات و بودجه در دانشگاهها برای حمایت از خانواده و ازدواج و تأهل برمی‌گردد. برخی اساتید و مسئولان از اولویت نداشتن بودجه‌های مربوطه توسط نهادهای بالادستی گلایه‌مند بودند. حتی در داخل دانشگاهها نیز معذوریتهای جدی برای هزینه کردن در این موارد وجود داشته است که از دید شوراها و معاونتهای ذی‌ربط در مقایسه با سایر نیازها و اولویتها در رده‌های پایین‌تری قرار می‌گرفتند. نامتناسب بودن سیاستها با بودجه‌ها و امکانات دانشگاه، از موانع مهمی بود که در این زمینه به آنها اشاره شده است. کمبود استراحتگاه، خوابگاه متأهلی و سایر امکانات رفاهی از جمله مواردی بودند که در این زمینه می‌توان به آنها اشاره کرد.

ناکارآمدی نهادی از ضعفهای دیگری بود که از تحلیل مضامین استخراج شد. این ناکارآمدی در دو بخش برنامه‌ها و محتواها و نیز بخش عملکردها خود را نشان می‌دهد. موازی‌کاری نهادها با هم، ضعف و کمبود محتواهای فرهنگی و غیر کاربردی بودن آنها، انفعال نهادی، نگاه ابزاری به تعامل خانواده و دانشگاه، عدم کارایی دفاتر مشاوره و ارتباط با خانواده، از مسائلی بود که ذیل این ناکارآمدی نهادی به آنها اشاره شده است.

دسته دیگری از مشکلات، به اشکالات نگرشی در سطوح مختلف فضاها و دانشگاهی برمی‌گردد. نگرشهای منفی اساتید به ازدواج و تأهل و دانشجوی متأهل و مفهوم مادری در زمان تحصیل، از جمله این مواردند. در سطوح بالاتر و حتی در نگرشهای مسئولان نیز نگرشهایی منفی در این زمینه مورد اشاره بوده‌اند. در فضای دانشگاه نیز ترجیح علم‌آموزی بر ازدواج و تأهل، بدبینی دانشگاه و خانواده به هم نیز از این دست مسائل‌اند.

دسته دیگری از مشکلات و موانع به اشکالات عملکردی در سطح دانشگاه و نیز در سطوح کلان‌تر؛ یعنی به محیط جامعه و عملکرد دولت برمی‌گردد. در سطح بالاتر، مشکلات اقتصادی مرتبط با تأهل، فقدان تبلیغات درباره ازدواج و تأهل، تبلیغات منفی در فضاهای مجازی، بالارفتن تجرد قطعی و فرهنگ شدن آن، دولتی شدن خانواده و نظایر آن را می‌توان در این دسته از مشکلات عملکردی قرار داد. در سطح دانشگاه نیز بی‌سوادی مسئولان در

حوزه زنان و خانواده، اهمیت ندادن به رشته‌های مرتبط با خانواده و ازدواج و زنان، دین‌ستیزی، ضعف بنیادهای نظری و مواردی از این قبیل را در این دسته می‌توان برشمرد.

پیشنهادها

با عطف به یافته‌ها، می‌توان پیشنهادهایی را به شرح ذیل ارائه داد:

برای تبدیل یک دانشگاه به دانشگاه دوستدار خانواده، در چند حوزه باید اقدامات جدی و همراستا و همزمان انجام شود. اول اینکه، محتواها و نحوه اجرای ساختارهای قانونی مانع این امر، اصلاح شوند. دوم، در برنامه‌ریزی‌های آموزشی به بحث حمایت از خانواده به شکلی جدی توجه شود و الزامات قانونی و ضمانتهای اجرایی برای آنها اندیشیده شود.

زیرساختهای قانونی باید انعطاف لازم را در خصوص مادران و دانشجویان باردار و مشکلات خانوادگی آنها داشته باشند. به این منظور، باید در قوانین برای ایجاد انعطاف، بازنگری صورت گیرد. بوروکراسی در اجرای قوانین بر اساس یافته‌ها زیاد است. موانع اجرایی و بوروکراتیک اجرای قوانین مثبت باید رفع شوند. فرایند اجرای قوانین حامی خانواده باید به لحاظ زمانی کوتاه‌تر شوند. بندها و تبصره‌های زیاد از قوانین کم شوند و قوانین متعارض و ناسازگار با هم حذف شوند. در اجرای قوانین به مقوله جنسیت توجه جدی شود و صرفاً به بعد سنتی زن در خانواده توجه نشود.

تعدد سازمانهای اجرایی و تصمیم‌گیر، آفت قوانین حامی خانواده است. باید یکپارچه‌سازی در این خصوص صورت گیرد و سازمان متولی در این زمینه به صراحت مشخص شود تا از موازی‌کاری و بوروکراسی جلوگیری شود.

در برخی موارد، اشکال در اجرای قوانین به شکل ناعادلانه و با توجه به منافع گروه‌ها و تشکلهای خاص صورت می‌گیرد. باید نظارت جدی در نحوه توزیع خدمات متناسب با حمایت از خانواده صورت گیرد.

همچنین برنامه‌ریزی‌های آموزشی گروه‌های آموزشی باعث اتلاف وقت دانشجویان می‌شود. محیط دانشکده‌ها برای دانشجویان متأهل متناسب‌سازی نشده‌اند و فضای اجتماعی دانشکده، آسیبهای اخلاقی دارد که رؤسای دانشکده‌ها باید به آنها توجه جدی داشته باشند. بودجه‌ها و امکانات لازم به شکلی جداگانه و متمایز از سایر بودجه‌های دانشگاه، تدارک و هزینه‌کرد آن مورد نظارت و بازرسی قرار گیرد. همچنین بودجه‌ها در ارتباط با برنامه‌ها، ناکافی‌اند یا توسط رؤسا و معاونین دانشگاهها جزء اولویتهای قرار نمی‌گیرند. نهاد ناظر بر

دانشگاه دوستدار خانواده در وزارت علوم باید در این خصوص پیگیری لازم را داشته باشد و تذکراتی جدی در این خصوص به رؤسا و معاونان بدهند.

با آسیب‌شناسی نهادهای فرهنگی متولی در دانشگاهها و برنامه‌ها و محتواهای فرهنگی آنها، در ساختار آنها بازنگری شده و برنامه‌هایی با اولویت خانواده‌محوری و به شکلی که شامل همهٔ اقشار دانشگاهی، اعم از اساتید و کارکنان و دانشجویان (بدون لحاظ باندها و تشکلهای...) شود، به صورتی مداوم اجرا شوند.

برای رفع موانع نگرشی، برنامه‌های فرهنگی با هدف اصلاح نگرشهای مسئولان ذی‌ربط و محیط دانشگاه و جامعه و دولتمردان نسبت به اولویت‌دهی به خانواده و تأهل، تدارک دیده و پیوسته اجرا شود و ارزیابی از آنها برای حصول به هدف انجام شود. در این زمینه اگر نگرشهای منفی تداوم یابند، باید با ابزارهای قانونی نسبت به رفع این موانع نگرشی اقدام کرد. از جنبهٔ عملکردی نیز، عملکردهای مسئولین دولتی و دانشگاهی و سایر افراد دخیل زیر ذره‌بین قرار گرفته و برخورد جدی با این عملکردها صورت گیرد. در برخی موارد که به محیط دانشگاه و جامعه مرتبط است نیز تدابیری فرهنگی باید اندیشیده و اجرا شوند.

منابع

- اردیبهشتی خیابان، مریم (۱۳۹۶). **تبیین فرایند مادری در دانشجویان: ارائه مدل نظری**. پایان نامه دکتری رشته بهداشت باروری. دانشکده پرستاری و مامایی، دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی تهران.
- برجعلی لو، شهلا؛ شمس الدین ناظمی و سعید مرتضوی (۱۳۹۱). «**آرزومندی مدیریتی در زنان و چگونگی تأثیر پذیری آن از نقشهای شغلی و خانوادگی**». پژوهشنامه زنان، ۳(۶): ۲۱-۴۷۷.
- بلالی، اسماعیل؛ سیده فاطمه محبی و شیما سادات حسینی (۱۳۹۶). «**واکاوی کیفی چالشهای ایفای همزمان نقشهای دانشجویی و خانوادگی**». مطالعات راهبردی زنان، ۱۹(۷۵): ۶۳-۳۲. doi: ۱۰.۲۲۰۹۵/jwss.۲۰۱۷.۰۱۷۴۴
- جواهری، فاطمه و زهرا داریاپور (۱۳۸۷). «**مشکلات شغلی زنان عضو هیئت علمی دانشگاه**». زن در توسعه و سیاست (پژوهش زنان)، ۶(۲): ۱۰۶-۷۹. <https://sid.ir/paper/۵۵۳۳۰/fa>
- حسن زاده بارانی کرد، سودابه و فاطمه مقارزاده (۱۳۹۵). «**سیاستگذاری آموزش عالی: تاکید بر بعد فرهنگی یا بعد اقتصادی؟**». کنگره ملی آموزش عالی ایران. <https://sid.ir/paper/۸۷۸۳۲۷/fa>
- خلیفه سلطانی، سارا سادات؛ کورش فتحی و اجارگاه، نعمت اله فاضلی، محبوبه عارفی و گلنار مهران (۱۴۰۰). «**روایتی از باز شکل گیری سوژ کتیوبته زنان دانشجوی دکتری در تقاطع با هویت سیال مادری**». پژوهشنامه زنان، ۱۲، ۲(۳۶): ۶۱-۳۳. <https://sid.ir/paper/۱۰۵۱۱۲۹/fa>
- داداش کریمی، یحیی؛ ناصر میرسپاسی و رضا نجف بیگی (۱۳۹۷). «**بررسی سیر تحول نظریات حکمرانی در نظام آموزش عالی و دانشگاهها جهت ارتقای بهره‌وری**». نوآوری‌های مدیریت آموزشی، ۱۴(۱): ۲۶-۱.
- دارابی، سعداله (۱۳۹۱). «**پیامدهای اقتصادی-اجتماعی سالخوردگی جمعیت در ایران (۱۳۳۰-۱۴۳۰)**». کتاب ماه علوم اجتماعی، ۵۸: ۴۸-۱۷. SID. <https://sid.ir/paper/۴۹۰۶۳۵/fa>
- دباغی، حمیده (۱۳۹۹). «**روایت متکثر زنان عضو هیئت علمی از مناسبات کار و زندگی**». نامه انسان‌شناسی، ۱۷(۳۱).

- دباغی، حمیده (۱۴۰۰). «زنان دانشگاهی و تعارض کار-زندگی». زن در توسعه و سیاست، ۱۹(۲): ۲۴۳-۲۶۷. doi: ۱۰,۲۲۰۵۹/jwdp.۲۰۲۱,۳۲۰۳۱۰,۱۰۰۷۹۷۴
- عابدی جعفری، حسن؛ محمدسعید تسلیمی، ابوالحسن فقیهی و محمد شیخزاده (۱۳۹۰). «تحلیل مضمون و شبکه مضامین: روشی ساده و کارآمد برای تبیین الگوهای موجود در داده‌های کیفی». اندیشه مدیریت (اندیشه مدیریت)، ۵(۲) (پیاپی ۱۰): ۱۹۸-۱۵۱. <https://sid.ir/paper/۱۲۹۸۱۶/fa>
- عزیزی زین‌الحاجلو، اکبر؛ ابوالقاسم امینی و جعفر تبریزی (۱۳۹۴). «پیامدهای سالمندی جمعیت در ایران با تأکید بر چالش روزافزون نظام سلامت (مطالعه مروری)». تصویر سلامت، سال ششم، ش ۱.
- فرجی سبکبار، حسنعلی؛ حبیب محمودی چناری، میلاد باقری و مهدی خداداد (۱۳۹۷). «تحلیل توزیع فضایی سالخورده‌گی جمعیت در ایران». مجلس و راهبرد، ۲۵(۹۶): ۲۹۶-۲۶۵. <https://sid.ir/paper/۲۲۴۸۲۶/fa>
- قاراخانی، معصومه (۱۳۹۴). «شاخصهای سنجش وضعیت خانواده، مبنایی برای سیاستگذاری اجتماعی». مطالعات جامعه‌شناختی، ۲۲(۲): ۱۴۹-۱۲۵. doi: ۱۰,۲۲۰۵۹/jsr.۲۰۱۶,۵۷۰۳۸
- ملک‌خانی، فاطمه؛ فاطمه بیدکی، زهرا ملک‌خانی (۱۴۰۳). «چالشها و نیازهای پیش روی دانشجویان در حوزه فرزندآوری». <https://civilica.com/doc/۲۱۲۵۸۲۷>
- موسوی، سیده فاطمه (۱۳۹۵). «بررسی تعاملات، سبکهای حل تعارض و کیفیت زناشویی؛ تحلیل روند مبتنی بر سن و طول مدت ازدواج». زنان و خانواده، ش ۱۱(۳۴): ۵۰-۲۵.
- Boyatzis, R.E. (۱۹۹۸). *Transforming qualitative information: Thematic analysis and code development*. Sage Publications, Inc.
- Brown, L. & P. Watson (۲۰۱۰). "Understanding the experiences of female doctoral students". *Journal of Further and Higher Education*, ۳۴(۳): ۳۸۵-۴۰۴. <https://doi.org/۱۰,۱۰۸۰/۰۳۰۹۸۷۷X.۲۰۱۰,۴۸۴۰۵۶>.
- Clark, S.C. (۲۰۰۰). "Work/Family Border Theory: A New Theory of Work/Family Balance". *Human Relations*, ۵۳(۶): ۷۴۷-۷۷۰. doi: ۱۰,۱۱۷۷/۰۰۱۸۷۲۶۷۰۰۵۳۶۰۰۱
- Cohen Miller, Anna; Roza Sagitova, Svetlana Ogay, Yelena Tselenko, Aigul Shakhmanova & Amina Saburova (۲۰۱۸). **What is a Family-Friendly University Campus? A Pilot Study to Develop Student Research and Provide Practical Results**. ۱۰۳-۱۱۹.

- Jahan Priyanka, T.; M. Akter Mily, M. Asadujjaman, M. Arani & M.M. Billal (۲۰۲۴). "Impacts of work-family role conflict on job and life satisfaction: a comparative study among doctors, engineers and university teachers". *PSU Research Review*, Vol. ۸, No. ۱: ۲۴۸-۲۷۱. <https://doi.org/10.1108/PRR-10-2021-0058>
- Moriarty, J. (۲۰۱۱). **Qualitative Methods Overview**. (SSCR Methods Reviews). National Institute for Health Research School for Social Care. http://eprints.lse.ac.uk/41199/1/SSCR_Methods_Review_1-1.pdf
- Perera, Rasanjalee (۲۰۱۲). **Family Relations and the Problems of University Students**. First International Research Conference on Humanities and Social Sciences–IRCHS.
- Silva, Elizabeth (۲۰۰۵). "Gender, Home and Family in Cultural Capital Theory". *The British journal of sociology*, ۵۶: ۸۳-۱۰۳. ۱۰.۱۱۱۱/j.1468-4446.2005.00048.x.
- Toffoletti, K. & K. Starr (۲۰۱۶). "Women Academics and Work-Life Balance: Gendered Discourses of Work and Care". *Gender, Work & Organization*, Vol. ۲۳, No. ۵.
- Torp, Steffen; Linda Lysfjord & Hilde Midje (۲۰۱۸). "Workaholism and work-family conflict among university academics". *Higher Education*, ۷۶. ۱۰.۱۰۰۷/s10734-018-0247-0.
- Winefield, Helen; Carolyn Boyd & Anthony Winefield (۲۰۱۴). "Work-Family Conflict and Well-Being in University Employees". *The Journal of psychology*, ۱۴۸. ۶۸۳-۶۹۷. ۱۰.۱۰۸۰/۰۰۲۲۳۹۸۰.۲۰۱۳.۸۲۲۳۴۳.
- Abedi Ja'fari, Hasan; M.S. Taslimi, A.N. Faghihi & M. Sheikhzade (۲۰۱۱). "Thematic Analysis and Thematic Networks: (A Simple and Efficient Method for Exploring Patterns Embedded in Qualitative Data Municipalities)". *Strategic Management Thought*, Vol. ۵, No. ۲: ۱۵۱-۱۹۸.
- Azizi Zeinalhajlu, Akbar; Abolghasem Amini & Jafar Sadegh Tabrizi (۲۰۱۵). "Consequences of Population Aging in Iran with Emphasis on its Increasing Challenges on the Health System (Literature Review)". *Depiction of Health*, ۶(۱): ۵۴. Magiran.com/p1460830
- Balali, E.; S.F. Mohebbi & S.S. Hoesini (۲۰۱۷). "Qualitative study of the challenges related to simultaneous educational and family roles playing". *Women's Strategic Studies*, 19(۷۵): ۳۶-۶۳. doi: 10.22090/jwss.2017.01744
- Borjalilou, S.; S. Nazemi & S. Mortazavi (۲۰۱۲). "Impacts of Career and Family Roles on Women's Leadership Aspiration". *Women Studies*, ۳(۶): ۲۱-۴۷.

- Dabbaghi, H. (۲۰۲۰). "A Multiple Narrative of the Work-Life Relationships of Academic Women". *Iranian Journal of Anthropology*, 1۷(۳۱).
- Dabbaghi, H. (۲۰۲۱). "Academic Women and Conflict of Work and Family". *Woman in Development & Politics*, ۱۹(۲): ۲۴۳-۲۶۷. doi: ۱۰,۲۲۰۰۹/jwdp.۲۰۲۱,۳۲۰۳۱۰,۱۰۰۷۹۷۴
- Dadash Karimi, Yahya; Naser Mirsepasi & Reza Najaf Beigi (۲۰۱۸). "Investigating the evolution of governance theories in the higher education system and universities to improve productivity". *Educational Management Innovations*, ۱۴(۱): ۱-۲۶.
- Darabi, Saadoleh; Mohammad Torkashvand & Gholamreza Latifi (۲۰۱۲). "Socio-economic consequences of population aging in Iran - ۱۹۵۵-۱۹۵۹".
- Faraji Sabokbar, H.; H. Mahmoodi Chenari, M. Bagheri & M. Khodadad (۲۰۱۸). "Analysis of Spatial Distribution of Iran's Population Aging". *Majlis and Rahbord*, ۲۵(۹۶): ۲۶۵-۲۹۶.
- Gharakhani, M. (۲۰۱۵). "Indexes for the Assessment of the Family Situation, A Basis for Social Policy-making". *Sociological Review*, ۲۲(۲): ۱۲۵-۱۴۹. doi: ۱۰,۲۲۰۰۹/jsr.۲۰۱۶,۵۷۰۳۸
- Hassanzadeh Barani Kord, Sudabeh & Fatemeh Magharzadeh (۲۰۱۶). "Higher Education Policymaking: Emphasis on Cultural or Economic Dimension?". *National Congress of Higher Education of Iran*. <https://sid.ir/paper/۸۷۸۳۲۷/fa>
- Javaheri, F. & Z. Daryapour (۲۰۰۸). "Occupational Problems Facing Female University Faculty Members". *Woman in Development & Politics*, 6(۲).
- Khalifeh Soltani, S.; K. Fathi Vajargah, N.A. Fazeli, M. Arefi & G. Mehran (۲۰۲۱). "Reconstruction of Women Students's Subjectivities at the Intersection of Doctoral study and Motherhood (A narrative of Two Women Doctoral Students in Education at a University in Tehran)". *Women Studies*, 12(۳۶): ۳۵-۶۱. doi: ۱۰,۳۰۴۶۵/ws.۲۰۲۱,۶۴۳۰
- Malekkhani, F.; F. Bidaki & Z. Malekkhani (۲۰۲۴). "Challenges and needs facing students in the field of childbearing". *Journal of Woman and Family Studies*, ۱۲(۳): ۹۳-۱۳۴. doi: ۱۰,۲۲۰۰۹/jwfs.۲۰۲۴,۴۴۹۰۲,۳۰۱۹
- Mousavi, Seyedeh Fatemeh (۲۰۱۶). "Investigating interactions, conflict resolution styles and marital quality; analyzing trends based on age and duration of marriage". *Quarterly Cultural-Educational Journal of Women and Family*, 11(۳۴): ۲۵-۵۰.

- *Ordibeheshti Khiyaban, Maryam (2017). Explaining the maternal process in students: presenting a theoretical model. Thesis for a PhD degree in reproductive health. Tehran University of Medical Sciences and Health Services, Faculty of Nursing and Midwifery*

